

Priručnik za vođenje zatvorenika i unapređenje ljudskih prava u zatvorenom okruženju

Osiguranje pravde

Unapređenje mehanizama zaštite
ljudskih prava pritvorenih i zatvorenih
osoba u Bosni i Hercegovini

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

**PRIRUČNIK ZA VOĐENJE ZATVORENIKA I
UNAPREĐENJE LJUDSKIH PRAVA U
ZATVORENOM OKRUŽENJU**

Originalna verzija ovog priručnika je sačinjena u okviru prve faze zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope "Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku" i njegovog projekta "Unapređenje mehanizama zaštite ljudskih prava zatvorenih i pritvorenih osoba u Bosni i Hercegovini", a ovaj sažetak je sačinjen u okviru druge faze zajedničkog programa Evropske unije i Vijeća Evrope "Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019 – 2022" i njegovog projekta "Jačanje tretmana lica lišenih slobode na osnovu ljudskih prava, evropskih standarda i najbolje prakse u BiH".

Ovaj dokument je sačinjen uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Stanovišta izražena u njemu ne mogu se shvatiti kao zvanična mišljenja Evropske unije ili Vijeća Evrope.

© 2020 Vijeće Evrope. Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj uniji pod uvjetima. Nijedan dio ove publikacije ne može se prevoziti, reproducirati niti prenositi, u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, elektronskim (CD-Rom, internet, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili putem bilo kojeg sistema skladištenja informacija ili pretraživanja, bez prethodnog odobrenja Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int) u pisanoj formi.

Sadržaj

Predgovor	3
Napomene	4
PREGLED MEĐUNARODNIH PRAKSI U IZVRŠENJU	
ZATVORSKE KAZNE	5
DEFINICIJE TERMINA	7
INDIVIDUALNI PLAN IZVRŠENJA ZATVORSKE KAZNE.....	8
Svrha.....	8
Zakonski okvir.....	9
Međunarodni standardi.....	9
UTVRĐIVANJE PLANA IZVRŠENJA ZATVORSKE KAZNE U	
PRIJEMNOM ODJELJENJU	11
Procjena rizika i potreba	11
Raspored u vaspitni kolektiv	13
PLANIRANJE IZVRŠENJA ZATVORSKE KAZNE.....	14
OBLICI VASPITNOG RADA	14
Individualni rad.....	14
Grupni rad.....	18
Frontalni rad	22
INTENZITET VASPITNOG RADA	23
SVRSISHODNE AKTIVNOSTI	25
Obrazovne aktivnosti i aktivnosti stručnog osposobljavanja	26
Sportske i fizičke aktivnosti zatvorenika.....	29
Aktivnosti iz oblasti kulture	34
Kreativne aktivnosti	34
Radno angažovanje	36
SPECIFIČNI PROGRAMI TRETMANA	38
MOTIVACIJSKO INTERVJUISANJE.....	38
PROGRAM PROMJENE ANTI-SOCIJALNIH STAVOVA	43
PROGRAM SOCIJALNIH VJEŠTINA	50
PROGRAM REGULACIJE EMOCIJA	54
RJEŠAVANJE PROBLEMA (PROBLEM-SOLVING).....	60
PROGRAM ZA ZATVORENIKE KORISNIKE I OVISNIKE O	
PSIHO-AKTIVNIM SUPSTANCAMA (PAS).....	63
PREDOTPUSNI PROGRAM.....	64
VOĐENJE PRITVORENIKA I UNAPREĐENJE LJUDSKIH	
PRAVA U PRITVORU	69
Zakonski okvir za postupanje sa pritvorenicima u BiH.....	69
Organizacija pritvora i osoblje	69
Trajanje pritvora	69
Smještaj u pritvoru.....	69
Program tretmana za pritvorenike	70

Ograničenja režima u pritvoru.....	73
Dodatak 1: Okvirni pregled režima u pritvoru.....	74
Dodatak 2: Primjer izrade dnevnog plana boravka pritvorenika na otvorenom i drugih kreativnih aktivnosti.....	75
Dodatak 3: Sačinjavanje plana izdržavanja kazne	76

Predgovor

Ovaj Priručnik je pripremljen za osoblje sektora tretmana i sigurnosti u zatvorima u Bosni i Hercegovini u okviru projekta Evropske unije i Vijeća Evrope Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku I “Unapređenje mehanizama zaštite ljudskih prava za pritvorene i zatvorene osobe u Bosni i Hercegovini”.

Svrha ovog Priručnika i standarda za zaštitu ljudskih prava sadržanih u njemu nije da zamijene postojeću dobru praksu nego da je dopune i obogate preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Vijeće Evrope, kao implementator projekta, vjeruje da će ovaj materijal direktno doprinijeti osiguranju svrsishodnog režima za pritvorenike i osuđene zatvorenike uz što bolje poštivanje ljudskih prava, ali i da će biti vrijedan doprinos institucionalnoj obuci o tretmana zatvorenika u BiH.

Tim koji je sačinio nacrt zahvalan je i za stručni doprinos domaćem konsultantu Dušku Šainu, te članu radne grupe kojeg je imenovalo Federalno ministarstvo pravde (Ivo Jelušić).

Pomoćnici ministara pravde za izvršenje krivičnih sankcija u BiH Mustafa Bisić, Pero Dunjić i Hidajet Trako, kao i međunarodna ekspertica dr Catherine Creamer, dali su svoj doprinos u izradi Priručnika.

Autori: Nermina Delibašić, Faik Fejzić, Nusret Hambo, Esad Hrustić, Redžo Kahrić, Zlatko Ledić, Aleksandar Majdov, Miroslav Marić, Miro Prodanović, Ana Radeta, Zoran Rajič, Vedrana Rakić, Milenko Vidović, Marica Bender, Armin Dervoz, Irma Plavčić

Napomene

Dio materijala koji je korišten u izradi Priručnika se zasniva na ranije objavljenim priručnicima za obuku zatvorskog osoblja o osnovnim i dodatnim sposobnostima i Smjericama za sačinjavanje programa tretmana za ranjive kategorije zatvorenika.

Jezici na kojima je nacrt sačinjen su bosanski, hrvatski i srpski, prema ličnim preferencijama autora.

Sve reference na službenike agencija za sprovođenje zakona u ovom materijalu odnose se jednako na muški i ženski pol.

Definicije korištene u ovom materijalu nisu definicije iz zakonskih akata nego definicije koje su autori zajednički dogovorili za potrebe ovog materijala.

Autori bi se željeli zahvaliti i prevodiocima za njihov doprinos u sačinjavanju nacrta ovog teksta: Vojislav Boljanić i Emir Muhić.

Pregled međunarodnih praksi u izvršenju zatvorske kazne

Definicije koncepata tretmanskog rada koje se koriste u drugim zatvorskim jurisdikcijama razlikuju se i ovise o zakonskom okviru, međunarodnom pravu i najboljim međunarodnim praksama. Međutim, postoji zajedničko shvaćanje dva temeljna koncepta koja prožimaju izvršenje zatvorske kazne u svim jurisdikcijama, bez obzira na geografsku pripadnost:

- Rehabilitacija/resocijalizacija je proces tokom kojeg zatvorenik usvaja nove stavove i norme ponašanja koje su potrebne za novu društvenu ulogu (vođenje života u skladu sa zakonom) nakon otpusta iz zatvora.
- Reintegracija su radnje ili proces integrisanja zatvorenika natrag u društvo nakon otpusta iz zatvora.

Specifični programi tretmana se sačinjavaju za različite kategorije zatvorenika ovisno o njihovoj ranjivosti i specifičnim potrebama (žene, maloljetnici, osobe sa fizičkim nedostacima, sa mentalnim poremećajima, korisnicima psihoaktivnih supstanci, itd), vrsti krivičnog djela (počinioci krivičnih djela seksualne prirode, nasilni ekstremisti, itd), rizicima koje predstavljaju po sebe i okruženje (nizak, srednji, visok) itd.

Planovi vođenja kazne zatvorenika su formulisani i iskoordinisani sa potrebama sigurnosti u zatvorskoj ustanovi, potrebama da se pruži odgovarajući tretman, te sa zahtjevima zatvorenika. Oni se mogu prilagoditi tako da odgovaraju različitim strukturalnim i kulturološkim okruženjima.

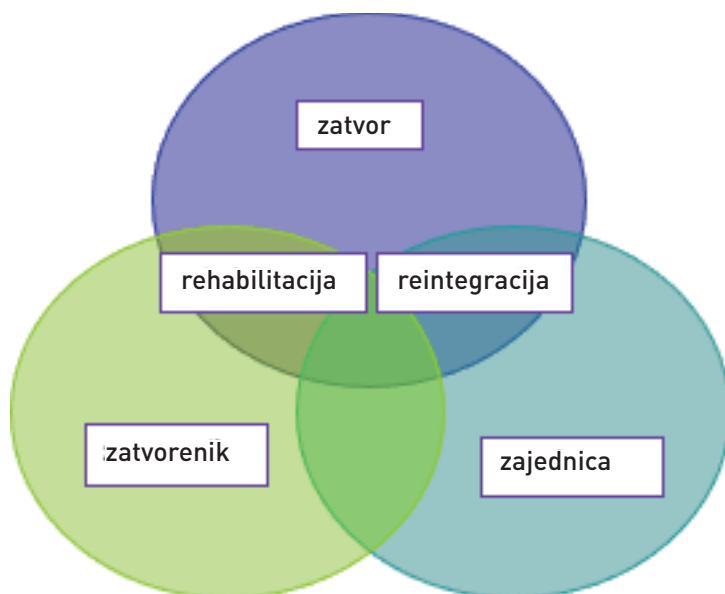
Zatvorske jurisdikcije u Bosni i Hercegovini koriste termin individualni program postupanja. On se formuliše na osnovu četiri ključna principa u tretmanu: individualizacija, procjena, nesegregacija i normalizacija. Obuhvaća set mjera koje poduzima zatvorsko osoblje s ciljem promjene prestupničkog ponašanja.

Svrishodne aktivnosti – one su komplementarne sa specifičnim programima tretmana i fokusiraju se na učenje novih vještina i mehanizama za suočavanje sa problemima (eng. coping mechanisms). Intervencije mogu biti u oblasti obrazovanja, stručnog obrazovanja, vjerskih uvjerenja, psihološke i kognitivne intervencije, kreativne, kulturne i rekreativne aktivnosti.

Zatvorske jurisdikcije u Bosni i Hercegovini definišu intervencije kao vaspitne uticaje putem posebnih programa (Program upravljanja emocijama, antisocijalni stavovi, socijalne i komunikacijske vještine, program za korisnike i ovisnike psihoaktivnih supstanci). Ovo su planirani i strukturisani procesi koji su osmišljeni tako da pomognu zatvorenicima da odustanu od činjenja krivičnih djela u budućnosti. Oni su uvijek usmjereni tako da odgovore na specifične potrebe svakog pojedinca.

Integrirano vođenje dosjea se opisuje kao multidisciplinarni pristup koji je usmjeren na zatvorenika, radu sa zatvorenikom na utvrđivanju početne procjene, identifikaciji potreba, postavljanju ciljeva, program intervencija i periodičnih provjera i mjerenja uspjeha. Usvajanje pristupa integriranog vođenja dosjea može dati značajan doprinos uspješnom odvikavanju od činjenja krivičnih djela u budućnosti.

Zatvorske jurisdikcije u Bosni i Hercegovini koriste termin tretman zatvorenika kako bi opisale proces integriranog vođenja dosjea. To predstavlja prvenstveno kombinaciju rada službe tretmana i obezbjeđenja ali i ostalih službi (zdravstvena služba, privredno-instruktorska i opšta služba).

Definicije termina

Individualizacija: Program tretmana se utvrđuje za svakog zatvorenika pojedinačno, posebno se pažnja posvećuje potrebama i mogućnostima ranjivih kategorija zatvorenika.

Procjena: Procjenjuje se rizik koji zatvorenik predstavlja po sebe i okolinu, uključujući ostale zatvorenike i zatvorsko osoblje, te se vrši procjena potreba za svakog zatvorenika pojedinačno.

Nesegregacija: Ovaj princip zabranjuje odvajanje pojedinaca unutar grupe bez obzira na njihovo krivično djelo. Takođe ne smije biti diskriminacije po bilo kojem osnovu (etničko, rasno, vjersko, itd.)

Normalizacija: Ovaj princip naglašava potrebu da se ranjive kategorije zatvorenika drže u sličnim uslovima pod kojima borave lica na slobodi koja imaju takve posebne potrebe. Individualni plan tretmana ili postupanja je precizno razrađen, sistematično organiziran i jasno formuliran plan aktivnosti pomoću kojih se provodi penološki tretman svakog zatvorenika tokom izdržavanja kazne zatvora .

Odgajatelj/vaspitač je uposlenik službe preodgoja/tretmana koji sačinjava individualni plan tretmana (u uskoj suradnji sa multidisciplinarnim timom zatvora) i on je nositelj i koordinator svih aktivnosti koje se tiču provođenja penološkog tretmana u zatvoru. Osim sačinjavanja samog plana, njegov zadatak je i da planira, implementira, valorizuje i periodično analizira i po potrebi revidira individualni plan tretmana.

Multidisciplinarni pristup tretmanu omogućava jedinstveno djelovanje različitih vaspitnih uticaja svih učesnika u procesu resocijalizacije zatvorenika. U tu svrhu formiraju se multidisciplinarni timovi od pojedinih stručnjaka: službe tretmana (pomoćnik direktora, šef prijemno-otpusnog odjeljenja, psiholog, pedagog, specijalni pedagog, vaspitač, socijalni radnik), službe obezbjeđenja (pomoćnik direktora, nadzornici/narednici), privredno instruktorske službe (rukovodioci i instruktori) i zdravstvene službe (ljekar ili medicinski tehničar).

Termin zatvorenik za potrebe ovog dokumenta obuhvaća pojam pritvorenika, zatvorenika i osuđenog lica na izdržavanju zatvorske kazne.

¹ Više uputstava o postupanju sa opštom zatvorskom populacijom i ranjivim kategorijama zatvorenika nalazi se u Priručnicima o osnovnim i dodatnim sposobnostima zatvorskih službenika sa operativnim procedurama u BiH

Svrha ovog Priručnika i standarda o zaštiti ljudskih prava sadržanih u njima nije da zamijene postojeću dobru praksu nego da je dopune i obogate preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT). Vijeće Evrope, kao implementator projekta, vjeruje da će ovaj materijal direktno doprinijeti osiguranju svrsishodnog režima za pritvorenike i osuđene zatvorenike uz što bolje poštivanje ljudskih prava, ali i da će biti vrijedan doprinos institucionalnoj obuci o tretmanu zatvorenika u BiH.

Ovaj dokument je sačinjen uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Stanovišta izražena u njemu ne mogu se shvatiti kao zvanična mišljenja Evropske unije ili Vijeća Evrope.

BOS/HRV/SRP

Vijeće Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

Implementirano
od strane Vijeća Evrope